

SWESIAQ-modellen i praktiken

Jag har läst SWESIAQs Nyhetsbrev nr 62. Ja, jag har läst artikeln från CHIE. Ja, jag har funderingar. Ja, jag har skrivit ned mina tankar. Initialt landar de i följande skiss:

Människor, byggnader och inomhusmiljöer utgör "dynamiska, komplexa" system. Kunskaper om dessa system kräver ett "holistiskt perspektiv". Dessa kunskaper skall ligga till grund för bedömning av miljö, effekter och eventuella åtgärder. Till stöd för detta kan behövas systematiska och professionellt genomförda utredningar. Här kan SWESIAQ ha en roll och uppgift.

SWESIAQ är en organisation med syfte att verka för framåtskridande av kunskapsutveckling och tillämpning rörande sunda och komfortabla inomhusmiljöer. Organisationens ambition är att verka för att sprida kunskap om inomhusmiljöns kvalitet, att samarbeta med institutioner och organisationer inom området inomhusmiljö kvalitet samt initiera framtagning och uppdatering av regelverk, standarder och riktlinjer inom området.

SWESIAQ är ett nätverk för inomhusmiljöintresserade av alla yrkeskategorier. Fokus ligger på 1. orsaker till inomhusmiljöproblem, 2. hur man utreder inomhusmiljöproblem samt 3. hur man åtgärdar inomhusmiljöproblem. Organisationens verksamhet grundas på en kombination av vetenskap och praktisk erfarenhet utifrån ett tvärvetenskapligt perspektiv.

Dokumentet "SWESIAQ-modellen. SWESIAQ:s råd vid inomhusmiljöutredningar" (version 6.0) är en utmärkt, efterlängtd och professionellt genomförd produkt. Med detta sagt kan man närmare granska både dokumentet och det sammanhang (kontext) som det är avsett att användas i. Måhända det behövs kompletteringar och justeringar?

1. Aktörerna.

Låt oss inledningsvis titta på **aktörerna** i sammanhanget: Individen (I) som är utsatt för eller misstänker skadlig inomhusmiljöpåverkan, fastighetsägaren (F) som har ansvar för att bostaden/lokalen svarar upp mot en acceptabel inomhusmiljö, tillsynsmyndigheten (T) som har ansvar för tillsynen av att kraven i miljöbalken (MB) uppfylls och som förväntas ha kompetens att även ge råd och vägledning, utredaren (U) som förväntas vara kompetent att tillämpa SWESIAQ-modellen och genomföra en professionell utredning samt läkaren (L) som förväntas vara kompetent att avgöra om aktuella symtom kan vara något annat än byggnadsrelaterat. Vilka tänkbara optioner har vi då?

Individen (I):

I₁: Söker läkare (L) med kompetens att avgöra om aktuella symtom kan vara något annat än byggnadsrelaterat.

Det är ganska orealistiskt att tro att om en individ i dag besöker en vårdcentral där allmänläkare avsätter 15 minuter per patient så kan man förvänta sig att denne läkare a) är kompetent för frågeställningen, b) tar sig tid att sätta sig in i frågan, c) skickar remiss till en expert som han förmodligen inte vet existerar.

Dokumentet p. 11: "Om fastighetsägaren inte kan hitta något tekniskt fel bör två saker ske parallellt: Brukaren bör kontakta läkare för att diskutera sina besvär och ...". Dokumentet p. 12: "Så långt möjligt bör symtom hos brukarna bedömas av läkare så att alternativa orsaker till besvären har uteslutits innan en större utredning av byggnaden inleds." Skrivningarna är korrekt i sak, men saknar verklighetsförankring för en ordinär medborgare.

I₂: Kontaktar fastighetsägaren (F), som har ansvar att bedriva egenkontroll enligt bestämmelserna i miljöbalken (MB).

Fastighetsägare är i det här sammanhanget en heterogen faktor. Det finns allt från seriösa till oseriösa samt kompetenta till helt blåsta. En kategori svårbemästrade fastighetsägare är bostadsrättsföreningar, där styrelsens sammansättning kan lämna en hel del att önska när det gäller såväl kompetens som vilja att agera.

Dokumentet p. 11: "En fastighetsägare bör enligt arbetsgruppens mening redan i förväg vara väl insatt i de viktiga principerna i detta dokument ...". Skrivningen är korrekt i sak, men saknar i flera (flesta?) fall verklighetsförankring. Speciellt för bostadsrättsföreningar, med ofta blandad sammansättning i styrelser som sitter korta perioder. I praktiken behöver brukaren stöd. Sådant kan t ex (teoretiskt) förmedlas av tillsynsmyndigheten över MB. Möjligen borde dokumentet här flagga upp för detta och peka på individens möjligheter inför oförstående fastighetsägare.

I₃: Kontaktar tillsynsmyndigheten över MB.

MB 26 kap. 1 §: "Tillsynsmyndigheten skall dessutom, genom rådgivning, information och liknande verksamhet, skapa förutsättningar för att balkens ändamål skall kunna tillgodoses." Tillsynsmyndigheten är kommunal miljö- och hälsoskyddsmyndighet.

Förvaltningslagen (1986:223) 4 §: "Varje myndighet skall lämna upplysningar, vägledning, råd och annan sådan hjälp till enskilda i frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Hjälpen skall lämnas i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans art, den enskildes behov av hjälp och myndighetens verksamhet. Frågor från enskilda skall besvaras så snart som möjligt." Se även §§ 5 och 7.

I₄: Läser själv in sig på området.

Dokumentet innehåller en litteraturförteckning. Frågan är om man borde komplettera med referenser som är speciellt lämpade för intresserade men helt oförberedda brukare av bostäder/ lokaler och fastighetsägare på samma nivå (t ex bostadsrättsföreningar).

Dokumentet p. 7: "(Modellen) syftar också till att öka brukarnas förståelse för inomhusmiljöproblem och inomhusmiljöutredningar." P. 8 ang. målgrupp: "Brukare av byggnaden kan också kontrollera att inomhusmiljöutredaren arbetar på ett bra sätt". Dessa skrivningar kräver kompletterande text.

Fastighetsägaren (F):

F₀: Fastighetsägaren är ointresserad och gör inget. Orsaken kan vara bristande kunskap om ansvar, bristande kunskap om vad som ska göras eller bristande vilja.

Individen tvingas i detta fall vända sig till tillsynsmyndigheten (T) med en anmälan.

F₁: Fastighetsägaren har ambitionen att göra något.

Idag kan man förväntas söka information på Internet. Fastighetsägarna i Sverige har t ex gett ut skriften "Fastighetsägarens ansvar. En checklista för egenkontroll." Förhoppningsvis finner man även SWESIAQ-modellen. Se dock vidare i texten nedan.

F₂: Fastighetsägaren kontaktar expert (U).

Det är inte ovanligt att fastighetsägaren har noll koll. Var hittar F med noll koll en U som motsvarar vad F behöver eller som är relevant för I's problem? Dokumentet p. 10: "Det ställs stora krav på kompetens, erfarenhet och allsidighet hos en inomhusmiljöutredare." P.11: "... fastighetsägaren bör kontakta en bra inomhusmiljöutredare för inomhusmiljöutredning enligt SWESIAQ-modellen."

Dokumentet p. 13: "... antalet innemiljöutredare som uppfyller ovanstående krav är ganska begränsat och det därför finns ett stort behov av en allsidig utbildning och även någon typ av auktorisation inom området." Korrekt i sak, men vad hjälper det en fastighetsägare som vill göra rätt för sig? Har SWESIAQ en lista med innemiljöutredare som man kan rekommendera? Har tillsynsmyndigheten en lista med utredare som man kan välja ifrån? (Sökning på hemsidan för miljöförvaltningen i Stockholm gav 0 träffar på inomhusmiljö-utredare/innemiljöutredare.) I vilken utsträckning kan/får tillsynsmyndigheten vara till hjälp i det här sammanhanget?

Dokumentet p.12: "Det är mycket kostsamt – ekonomiskt men framförallt hälsomässigt – om man i efterhand märker att utredningen har varit bristfällig. ..." Dokumentets värde skulle förstärkas om man tog upp ett avsnitt om fastighetsägarens situation vid val av innemiljö-utredare som uppfyller krav på "kompetens, erfarenhet och allsidighet". (Mer om detta i ett senare avsnitt.) Det är högst troligt att i många fall ett dåligt förstagångsval inte följs av något bättre andragångsval.

Innemiljöutredaren (U)

U₀: Person, som utger sig för (eller tror sig vara) kompetent för uppgiften, saknar dock nödvändig kompetens.

Typexemplet är sotarfirmer som anlitas för att utreda bostäder med självdragsventilation. (Mer om detta i ett senare avsnitt.)

U₁: Delkompetent utredare

Kan t ex vara kunnig på ventilation men brister i övrigt. SWESIAQ-modellen fyller härvid en viktig funktion.

U₂: Utredare, kompetent för uppgiften och har erforderliga resurser till förfogande.

Hur kan en lekman avgöra? Vägledning behövs.

Tillsynsmyndighet (T)

T₀: Myndigheten saknar personal med tillräcklig kompetens, tillräckligt med resurser (inklusive tillräckligt med tid) samt tillräckligt med motivation och ansvarskänsla.

Kompetens enligt SIS:

- Kunskaper: fakta och metoder, att veta hur ("know how")
- Färdigheter: att kunna utföra i praktiken; att göra
- Förmåga: erfarenhet, förståelse och omdöme att omsätta kunskaper i praktiken
- Vilja: attityd, engagemang, mod och ansvar

Tillsynen ligger på kommunal nivå, d v s 290 kommuner i Sverige skall uppfylla kraven för tillsyn enligt MB. Även kommuner med pressad ekonomi. Är det särskilt troligt eller ens rimligt? (Se för övrigt Myndighetsförordningen (2007:515) § 6 angående krav på utveckling av kompetens och erfarenheter.) Att vända sig till den kommunala tillsynen över MB innebär inte att man med säkerhet möter en person med erforderlig kompetens och resurser för uppgiften ifråga. Snarare är förhållandet att man inte möter en sådan person. Det är visserligen inte dokumentets uppgift att recensera kommunernas tillsynsförmåga i praktiken, men någon varningsflagga vore nog på plats. Dokumentet uppger ju att man även vänder sig till brukare (I) och fastighetsägare (F). Det är viktigt att inte skapa illusioner. (Mer om detta i ett senare avsnitt.)

Medicinska kontakter (L)

L₁: Kontaktar vårdcentral

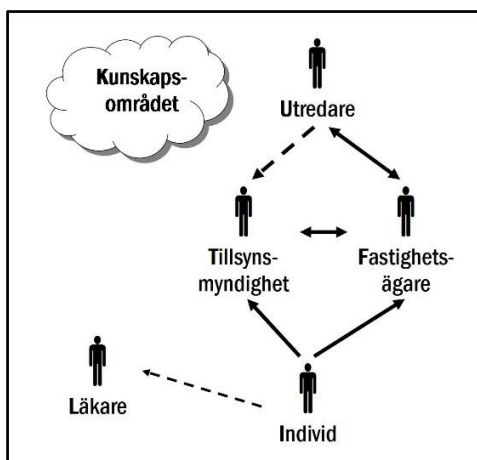
"Vi har en konstig, irriterande lukt i bostaden. Kan mina ständigt irriterade ögon bero på det eller något annat?" Svaret är inte svårt att föreställa sig.

"Vi har en konstig, irriterande lukt i bostaden. Vi är oroliga för att vi kan få framtida men av detta, t ex cancer. Det tar ju lång tid att utveckla och man får inga symtom under tiden. Vad säger doktorn?" Fel instans, vårdcentraler arbetar inte förebyggande, endast behandlande av befintliga symtom.

L₂: Söker kontakt med specialist

En påläst kan driva frågan till att träffa en specialist. Sådana finns t ex på arbets- och miljömedicinska kliniker på olika håll i Sverige. Men var finns de i övrigt? Här behövs vägledning.

2. Status

Vilken status har nu dokumentet rörande SWESIAQ-modellen? Initialt ingår dokumentet i "Kunskapsområdet", tillgängligt för envar via Internet.

Hur får "Individ" och "Fastighetsägare" kännedom om dokumentet?

Vad är tänkbara sökord för en oiniterad person?

"bostadsmiljö"/"boendemiljö" = dåligt sökord

"inomhusmiljö" = möjligt sökord. Vid min provsökning dök först Boverkets hemsida upp, men på den hemsidan finns inte "SWESIAQ". Nästa var Centrum för arbets- och miljömedicin, Stockholm, men här fanns inte heller någon hänvisning. Tredje var Folkhälsomyndigheten. Under rubriken "Fukt och mikroorganismer" ger man hänvisning till SWESIAQ-modellen. Nästa blev Stockholms stad/Miljöförvaltningen/Hälsoskydd: ingen hänvisning. Nästa är ett faktablad (Hälsa och inomhusmiljö) från Arbets- och miljömedicin i Göteborg: ingen hänvisning till modellen. Nästa är länk till ALS Scandinavia. Här hittar man under rubriken "Byggnadsrelaterad ohälsa" hänvisning till modellen. Nästa hemsida är www.omboende.se (Boverket/Konsumentverket): hänvisar till en artikel, som hänvisar till SWESIAQs hemsida. Därefter dök Södertörns miljö- & hälsoskyddsförbund upp: ingen hänvisning. Nästa Miljösamverkan Västra Götaland. Under rubriken "Inomhusmiljö" ingen hänvisning. Så kommer vi till Danderyds kommun "Klagomål inomhusmiljö". Här finns länk till SWESIAQ-modellen. Sedan kommer Södra Roslagens miljö- och hälsoskyddskontor "Inomhusmiljön i din bostad": här finns hänvisning till SWESIAQ-modellen. Sedan kommer Uppsala kommun: ingen hänvisning. Sedan dyker bjerking.se upp. Företaget erbjuder inomhusmiljöutredningar, men ingen hänvisning till SWESIAQ. Sedan dyker företaget Relita upp: ingen hänvisning. Solna stad, Kiruna, Sigtuna, Sandviken, Kristianstad eller Jönköping har ingen hänvisning. I Nacka kommun finns i protokoll och beslutsunderlag SWESIAQ nämnt i 6 fall, men det kräver sökning på hemsidan. Vi kan stoppa här.

Slutsatsen är att individer och fastighetsägare som söker med sökordet "inomhusmiljö" ska ha tur om man träffar på SWESIAQ-modellen. Vidare indikerar ovanstående att det kan vara tveksamt om den kommunala tillsynsmyndigheten känner till alternativt tillämpar (rekommenderar) modellen vid rådgivning/tillsyn.

Att seriösa utredare känner till modellen får vi utgå ifrån. Hur är det då med den kommunala tillsynen? Det skulle man gärna vilja veta, man kan befara att det är så och så med det.

Låt oss titta på landets största städer: Stockholm, Göteborg, Malmö, Uppsala, Västerås, Örebro, Linköping, Helsingborg, Jönköping och Norrköping. Sökning på hemsidor för "miljö och hälsoskydd" på respektive kommun gav 0 träffar för SWESIAQ.

Vi kan också försöka söka utredningar mm via "SWESIAQ x" där x = stad ovan. (Endast de första 100 träffarna undersökta.)

Stockholm: 1) anoZona nämner modellen i erbjudande, 2) Specialrengöringar Sverige d:o, 3) ALS Scandinavia d:o, 4) Rapporten "Metod för inomhusmiljö" från SKL – bygger på SWESIAQ-modellen, 5) ett examensarbete (Ylva Norén) på KTH 2010 rörande radhus bygger på modellen, 6) Condo Consult nämner modellen i erbjudande, 7) föreläggande från Nacka kommun baserat på SWESIAQ-modellen 8) Folkhälsomyndigheten: "SWESIAQ-modellen är en vägledning för inomhusmiljöutredare".

Göteborg: 1) NOBAB: rapport ang. genomförd inomhusmiljöutredning enl. SWESIAQ-modellen, 2) anoZona: förteckning över skadeutredare; SWESIAQ-metoden nämns, 3) Vadsbro Museum förordar SWESIAQ-modellen vid inomhusmiljöutredning.

Malmö: 1) Rapport "Jämförelse av inomhusmiljöutredningar i skolor med SWESIAQ-metoden", examensarbete Chalmers 2016, 2) ByggMiljöGruppen nämner modellen i erbjudande.

Uppsala: 1) se Ylva Norén ovan, 2) Fornstedt, Ocab, Uppsala: praktiskt exempel på utredning, 3) Lars Rosell ang. limfukt: rekommenderar SWESIAQ-modellen. Örebro: 1) Conseruator nämner modellen i erbjudande, 2) Rapport från Myc-Tech med 4 st fallstudier baserade på SWESIAQ-metoden. Linköping: 1) Upphandling av konsulttjänster fuktskadeutredningar enligt SWESIAQ-modellen (Lejonfastigheter AB). Nog med sökning.

En lekman som söker med olika sökord efter kunskap om inomhusmiljön har det inte helt lätt att träffa på SWESIAQ-modellen på ett sätt som gör att han förstår potentialen. Det är svårt att hitta redovisningar av genomförda utredningar och det är svårt att hitta hänvisning till modellen på tillsynsmyndigheternas hemsidor. Frågan är i vilken utsträckning modellen är känd, accepterad och används vid de olika kommunala myndigheterna.

Nästa försök är att på hemsidorna för "Miljösamverkan" söka på "SWESIAQ".

- Stockholms län: 1) Nätverksträff 19 nov 2012: SWESIAQ-modellen

- Skåne: 1) Föredragning av Regional Miljöhälsorapport Skåne 2017 från Arbets- och miljömedicin Syd på Hälsoskyddsinternat

- Västra Götaland, Sydost, Kronoberg-Blekinge, Halland, Östra Skaraborg, Värmland, Norrbotten: ingen träff

- Östra Götaland, Jönköping: ej tillgänglig hemsida; Västerbotten, Västernorrland, Södermanland: saknar sökfunktion

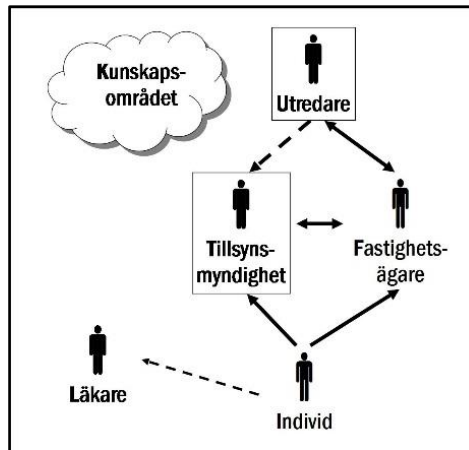
Miljösamverkan är ett antal samverkansorgan som syftar till att effektivisera och stödja myndigheternas miljötillsyn. Inget uppmuntrande sökresultat.

SWESIAQ-modellens status hos den kommunala tillsynsmyndigheten för MB borde utforskas. Här kan finnas ett stort informations- och kompetensutvecklingsbehov. Miljö- och hälsoskyddsinspektörer må väl ändå förväntas vara professionella på området hälsoskydd, speciellt om de har ansvar för att ge råd till medborgarna.

Inomhusmiljöutredningar kan – som ofta påpekas i dokumentet - vara knepiga att genomföra och kan kräva både djup, specifik kunskap och betydande erfarenhet men kanske också viss fallenhet. Det är svårt, på gränsen till omöjlighet, att skriva en heltäckande manual och att bra utbildningsbakgrund måste kopplas med praktisk erfarenhet gör inte saken lättare. För lekmän är det hart när omöjligt att skilja agnarna från vetet, att avgöra om man fått en för ändamålet tillräckligt kompetent utredare. Ibland kan resultatet vara tydligt, t ex brister i ventilationen eller upptäckt fuktkälla och mögelpåväxt. I andra fall när resultatet skall kopplas till individers besvär/hälsa kan resultatet vara mindre påtagligt. I fall då man talar om lågintensiv påverkan av kemiska ämnen under lång tid med fördröjd symtomdebut ser man inga direkta resultat alls. Radonexponering är ett sådant exempel.

Detta innebär att man måste betrakta "SWESIAQ-modellen. SWESIAQs råd vid inomhusmiljöutredningar" som dels ett stöddokument i en kompetent utredares hand, dels en form av kravspecifikation för beställare av utredning. Nyckelordet här är alltså *kompetens*.

Så tillbaka till aktörerna:

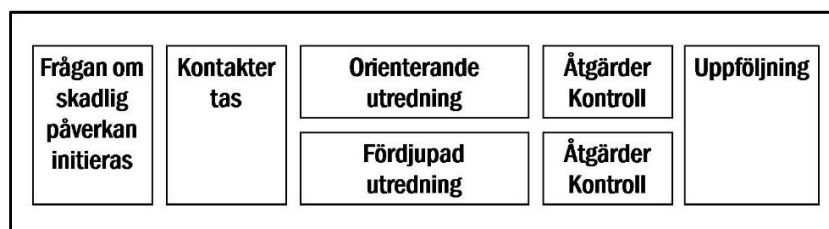
Individer och fastighetsägare behöver konsultera personer som verkligen vet vad det här handlar om. Tillsynsmyndigheten har ett sådant uppdrag. Alternativet är att läsa in sig själv på området. Eftersom det handlar om ett komplext kunskapsområde med stort inslag av praktisk erfarenhet är detta alternativ tveksamt.

Individer och fastighetsägare behöver konsultera/stämma av med en person som man vet verkligen är inomhusutredarkompetent. Eftersom certifiering saknas finns här ett problem.

En slutsats är att SWESIAQ-modellen bör finnas tydligt angiven på hemsidorna för dels tillsynsmyndigheterna, dels professionella inomhusmiljöutredare. Så är långt ifrån fallet idag. Sverige har 290 kommuner och därmed ett stort antal tillsynsmyndigheter som förväntas ha god kompetens vad gäller inomhusmiljöutredningar. Dags att visa om det också är fallet.

3. I praktiken

Låt oss betrakta följande händelsekedja:

Frågan om skadlig påverkan kan initieras på flera olika sätt, t ex främmande, irriterande lukt, fukt som kondenserar vintertid eller upptäckt mikrobiell påväxt. Frågan kan också initieras i form av oro, t ex att man läst om påverkan från radon eller dieslavgaser och tycker att ventilationen har brister.

Kontakter kan tas med läkare, fastighetsägare, tillsynsmyndighet eller någon som man tror "kan och vet". En utredning (av något slag) kan härvid initieras.

En utredning kan börja som en orienterande utredning, t ex hur ventilationssituationen ser ut. I ett sådant fall kan man t ex välja att först åtgärda brister i ventilationen innan man går vidare med en fördjupad utredning.

Utredningsfasen följs av en fas som kan innehålla åtgärder och kontroll. I vissa fall kan därefter finnas önskemål/behov av uppföljning.

Ett fall ur verkligheten får illustrera detta (och samtidigt visa behovet av SWESIAQ-modellen). Valet faller på bostad med självdragsventilation – till synes enkelt men i verkligheten komplext.

Enligt SWESIAQ-modellen börjar man med en orienterande genomgång av de tekniska förutsättningarna för ett acceptabelt inomhusklimat. Härvid kan man ha hjälp av en checklista:

Checklista självdragsventilation - tekniska förutsättningar	
☐ Tilluft <ul style="list-style-type: none"> ☐ Don ☐ Regleringsmöjligheter ☐ Kapacitet ☐ Mätmetod ☐ Dragrisk 	☐ Frånluft <ul style="list-style-type: none"> ☐ Don <ul style="list-style-type: none"> ☐ Regleringsmöjligheter ☐ Frånluftsfläkt ☐ Kapacitet <ul style="list-style-type: none"> ☐ Frånluftskanalhöjd ☐ Mätmetod ☐ Dragförstärkare/huv ☐ Bakdragsrisk
☐ Systemeffektivitet <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tilluft ☐ Frånluft ☐ Överluft ☐ Kortslutningseffekter ☐ Mätmetoder 	☐ Kök <ul style="list-style-type: none"> ☐ Frånluft ☐ Köksfläkt <ul style="list-style-type: none"> ☐ Utsug ☐ Cirkulation

Exemplet handlar om två sammanhängande fall: A. Besvär med främmande lukt och besvär med irriterade ögon. B. Besvär från kondensfukt med risk för ohälsa samt konstaterade skador på målning. Bostäderna är belägna högst upp i ett 5-våningshus.

Tilluft: Tilluftsdon saknas.

Frånluft: Skorstenshöjd ca 6 m. Inga dragförstärkare. A) Dusch: tallriksventiler. Toa: frånluftsfläkt som endast används för att häva bakdrag vintertid. Kök: Köksfläkt kopplad till skorstenskanal. B) Dusch/toa: Frånluftsfläkt, smal kanal från dusch/toa till skorstenskanal i kök ca 6 m (diameter 2½ tum, flera krökar). Kök: frånluft med fläkt, intermittent drift.

Systemeffektivitet: Tilluftsdon saknas. Överluft OK. Inga förväntade kortslutningseffekter.

Första åtgärd är att förse bostaden med tilluftsdon. Fastighetsägaren – bostadsförening – sätter sig på tvären. ”Det finns en godkänd OVK och med det har myndigheterna godkänt ventilationen.” Detta resulterar i anmälan till tillsynsmyndigheten över MB. Myndigheten utfärdar föreläggande om att ta fram åtgärdsförslag och att genomföra kontrollmätning efter åtgärd. I A installeras tilluftsdon i överdel fönster (spaltventiler). I B görs ingen installation utan fastighetsägaren vill mäta först.

Tillsynsmyndigheten har i sitt föreläggande om uppföljande mätning angett att mätningen ”ska utföras av fackman inom ventilation.” Fastighetsägaren anlitar en sotarfirma. Man uppger att den har funnits på tillsynsmyndighetens hemsida och därför äger trovärdighet vad avser kompetens.

”Mätningen” genomförs av två personer, som inte har en aning om vad de sysslar med eller vad mätningen avser. Enda underlaget är blanketten på sidan 30 i ”Råd vid utredning av ventilationssystem i byggnader med inomhusmiljöproblem” version 1.0 (SWESIAQ 2017). ”Vårt uppdrag är att fylla i den.” Med hjälp av stos och anemometer samlar man siffror. Om stosen inte sluter tätt mäter man ändå. Där stosen inte går att använda (t ex fläkt) gör man ingen mätning. Man fyller i de siffror man har och går. Inget tyder på att man hade någon aning om varken mätstrategi, mätmetod eller instrumentstatus. Inget om situationsstatus (vilken situation som mätdata speglar) och inget om vad mätdata skall användas till. Man var så långt ifrån SWESIAQ:s professionellt framtagna underlag som man kunde komma. Inget protokoll har dykt upp, förhoppningsvis har tillsynsmyndigheten lagt locket på.

Fastighetsägarens kommentar: ”Firman utgav sig för att vara expert och då måste vi lita på det.” Här ligger poängen. Ovillig fastighetsägare söker billigaste utväg och stöder sin argumentering på ”sina anlitate experter”.

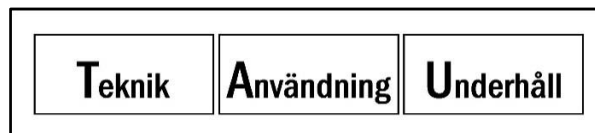
Vad jag med detta exempel vill visa är att det borde vara en tillgång i sammanhanget om tillsynsmyndigheten kunde kommunicera att SWESIAQ-modellen finns och att tillsyns-

myndigheten använder denna vid sin bedömning av inkomna kontrollmätningar. Ingen är betjänt av charlataner på scenen, det handlar ju i alla fall om människors hälsa och ve.

Vad jag också vill visa är att bilaga 4 i "Råd vid utredning av ventilationssystem i byggnader med inomhusmiljöproblem" (version 1.0, 2017) är direkt kontraproduktivt och sänker hela dokumentets trovärdighet. Som påpekats i dokumentet "är självdragsventilation tvärt emot vad många tror den mest komplicerade ventilationstypen". Detta innebär dels att den genom de avvikande villkoren kräver särbehandling, dels att det här krävs särkompetens. Bilaga 4 ger fel intryck i båda dessa avseenden.

Det finns en allmän uppfattning att sotare, som vet hur skorstenar, spisar etc fungerar också är lämpliga att utföra de ventilationsutredningar som MB kräver. Så är inte fallet generellt. Även självdragsventilation kräver uppgifter om mätstrategi, mätmetod och instrumentstatus och kompetens att hantera detta. Även utredningar av självdragsventilation mår bra av att följa en SWESIAQ-modell.

Vad bör en checklista ta upp? Här några funderingar.
En utvärdering består av tre huvuddelar:

Den första delen handlar om tekniken, t ex tilluftsdon, frånluftsdon, överluft, köksfläkt, dragförstärkare, skorstensutformning, systemeffektivitet. Den andra delen handlar om hur människan hanterar tekniken, t ex reglerar tilluften, undviker drag, häver bakdrag, ändrar inställningar, kompenserar brister. Den tredje delen handlar om underhållet, t ex inspektion och rengöring av kanaler.

Checklistan bör inledas med beskrivning av **uppdraget**.

- Beskrivning av uppdraget. Vad är syftet? Vad ska utredningen/mätningen användas till?
- Hur stämmer uppdraget med de boendes upplevelse av inomhusmiljön?

Därefter bör en genomgång av **de tekniska förutsättningarna** ske.

- Vilka slutsatser kan dras rörande tilluften?
- Vilka slutsatser kan dras rörande frånluften?
- Vilka slutsatser kan dras rörande systemeffektiviteten? Dragproblem? Fuktproblem?
- Vilka störningsrisker kan förutses?
- Vilka slutsatser kan dras rörande de boendes kunskap/hantering av relevanta reglerings-/påverkansmöjligheter?

Genomgången av de tekniska förutsättningarna kan klarlägga huruvida en vidare utredning/mätning är meningsfull utan tekniska korrigeringar. En seriös uppdragstagare upplyser uppdragsgivaren i så fall att först korrigera, sedan mäta för att inte lägga ut pengar i onödan. Avsaknad av tilluftsdon eller uppenbart otillräckligt med tilluft är exempel på sådan situation.

- Bör uppdragsgivaren ändra i uppdragets utformning?

Nästa punkt bör avhandla **de yttre förutsättningarna** vid utredningen och eventuellt behov av att mäta vid fler tillfällen.

- Hur representativ är aktuell utredning/mätning? Behövs kompletterande insatser, t ex vid annan årstid eller andra väderleksförhållanden?

Nu är det dags för **mätstrategi, mätmetoder och instrumentstatus**. Det är direkt fel att i checklistan ange vilka instrument som bör användas. Det följer av den strategi och de metoder man bestämmer sig för. Den förenklade beskrivning som finns i bilaga 4 kan leda

helt fel som framgår av mitt praktikfall ovan. För en professionell utredare behövs ingen vägledning för vilka instrument som bör användas.

- Mätstrategi
- Mätmetoder
- Instrumentstatus

Vill man ha med en redovisningsmall för utredning/mätning av självdragsventilation bör den vara heltäckande med avseende på syfte, förutsättningar, strategi, metoder, instrumentstatus, relevans, begränsningar, störningar mm som gör att utredningen/mätningen håller för en adekvat bedömning och användbarhet i sammanhanget. Så som bilaga 4 nu är utformad ger den intryck av att enkel teknik också kan tillåta enkel utvärdering/mätning och enkel redovisning. **Inget kan vara mer felaktigt!**

Att tillsynsmyndighet kräver att utredning/åtgärd ska "utföras av fackman" är många gånger till föga hjälp för fastighetsägaren – vem som helst kan kalla sig fackman och hur ska en fastighetsägare kunna avgöra vad som krävs? Om bilaga 4 utförs som en utförlig checklista så kan man åtminstone kontrollera att allt som bör vara med också finns med. Kvaliteten i utfört arbete har man dock mindre möjligheter att bedöma, men man kan nog sortera bort oseriösa OVK-are som enbart är utrustade med rökpatroner och oseriösa "experter" som visserligen har med sig någon stos och instrument men som krokmar på de övriga faktorerna. En utförlig checklista (läs: kravlista) öppnar upp för de seriösa inomhusutredarna, och det måste väl ligga i SWESIAQ's intresse.

Ett stort ansvar för att både ge råd och bedöma inomhusmiljöutredningar ligger på tillsynsmyndigheternas personal. De förväntas ha (men har inte alltid) en relevant och tillräckligt djup kompetens för sitt uppdrag. Som myndighet kan man som råd inte rekommendera enstaka företag (konkurrensneutralitet samt risk att ikläda sig ett visst ansvar) men man kan kommunicera sina krav. SWESIAQ's modell och råd borde härvid vara till stor hjälp. Även om man inte kan föreskriva modellen eller råden kan man rimligtvis inte vara förhindrad att kommunicera att "man stödjer sig på modellen/råden vid sin granskning". Vilket skulle underlätta för både fastighetsägaren och myndigheten (man vet vilka spelregler som gäller i verkligheten).

Är då marknadsföring av sin modell och sina råd en uppgift för SWESIAQ? Rimligtvis borde det ligga i SWESIAQ's intresse att modellen/råden används i så stor utsträckning som möjligt – man har ju lagt ned anseeligt med arbete för att ta fram dem. Det borde också ligga i SWESIAQ's intresse att inomhusmiljöutredningar (inklusive ventilationsfrågorna) hanteras på ett såväl seriöst som professionellt sätt och att oseriösa företag inte tar över marknaden. Enligt SWESIAQ's stadgar § 1 finns det utrymme för en hel del aktiviteter som nämns i denna text.

Det finns drygt 25.000 bostadsrättsföreningar i Sverige. Dessa leds av en styrelse som vanligtvis är amatörer som fastighetsförvaltare och har noll koll på ventilation och inomhusmiljöstatus. Här finns behov av upplysning, ledning och hjälp. Här finns förmodligen också en stor marknadspotential.

Självdragsventilation är vanligt förekommande ventilationssystem i svenska bostadsbeståndet. Det är den helt dominerande formen av ventilation i äldre flerbostadshus. Så mycket som 85% av flerbostadshusen byggda före 1961 ventileras på detta sätt. Erfarenheten säger att här finns en stor potential för kompetent upplysning, ledning och hjälp. Speciellt gäller detta kombinationen bostadsrättsföreningar och självdragsventilation. Svag beställarkompetens öppnar dock för oseriösa aktörer på marknaden.

OVK är ett problem i sammanhanget eftersom fastighetsägare kan ta godkänd OVK som intäkt på att ventilationen är godkänd även avseende på kraven i MB. OVK vid självdrags-

ventilation innebär inte sällan att man med rök kontrollerar om frånluften går i rätt riktning. Vid tillfället då OVK utförs. Det är allt. Den kommunala tillsynen över OVK gör ingen bedömning av själva godkännandet, inte ens vid överklagande. Man ser som sin enda uppgift att kontrollera att OVK har gjorts och att den blivit godkänd. (Gäller i varje fall i Stockholms kommun.) Varför då göra mer än nödvändigt? Fakturan betalas ju alltid.

SOU 2017:63 har pekat på behov av ökad professionalisering av kommunernas miljö- och hälsoskyddshandläggare/inspektörer. Detta kan ge underlag för ökad samverkan mellan akademia (utbildningsanordnare) och praktiker. SWESIAQ's medlemmar besitter ett stort mått av både kunskap och erfarenhet och SWESIAQ som organisation skulle här kunna göra insatser.

Många arbetsplatser finns i lokaler med egenskaper som motsvarar de som rör bostäder – företag bedriver t ex verksamheter i bostadshus. Det kan alltså finnas klara kopplingar mellan bostadsmiljö och arbetsmiljö vad avser kunskap, kompetens, utredningsteknik och tekniska åtgärder. SWESIAQ har följaktligen bäring även på arbetsmiljöområdet och de som arbetar med arbetsplatsers inomhusmiljö.

4. Efterfrågan

Hur initieras efterfrågan på inomhusmiljöutredningar? När kan en individ uppleva eller misstänka att ett problem kan föreligga? När kan en fastighetsägare känna sig ansvarig att på eget initiativ agera? Vilket ansvar och befogenheter har tillsynsmyndigheten? Vilka gränser sätter rådande kunskapsläge för insatser?

I arbetslivet har jag som yrkeshygieniker ofta ställts inför frågan om jag kan *garantera* att "det är riskfritt" att arbeta i lokalen, att luften inte innehåller "några skadliga ämnen". Speciellt gäller det kontorslokaler, där man verkar ha en tendens att oro sig mer än i annan verksamhet. Särskilt påtagligt är det efter man har genomfört en åtgärd, t ex sanerat efter en fuktskada. Det är då inte lätt att övertygande förklara de begränsningar som finns, att svaret egentligen är "nej". Detta leder fram till vad som egentligen är *rimliga* insatser.

MB brottas med det problemet.

MB 1 kap. 1§ stipulerar att MB ska tillämpas så att människors hälsa skyddas mot skador och olägenheter. Medborgarna ska tillförsäkras om en hälsosam och god miljö. Med olägenhet för människors hälsa avses störning som enligt medicinsk eller hygienisk bedömning kan påverka hälsan menligt och som inte är ringa eller helt tillfällig (9 kap. 3§). Fastighetsägare ska vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att hindra uppkomsten av eller undanröja olägenheter för människors hälsa (9 kap. 9§). Fastighetsägare ska skaffa sig den kunskap som behövs för att skydda människors hälsa mot skada eller olägenhet (2 kap. 2§). Fastighetsägare ska bedriva egenkontroll för att motverka eller förebygga olägenheter för människors hälsa (26 kap. 19§).

Tillsynsmyndigheten ska *säkerställa* syftet med MB och *kontrollera* efterlevnaden. (26 kap. 1§). Det innebär bl a att ta ställning till om den boende "tillförsäkras en hälsosam och god miljö" och "skyddas mot skador och olägenheter" för hälsan.

Primärt handlar det alltså om samband mellan ohälsa/olägenhet och inomhusmiljön. Vi kan här se tre fall: A. specifika faktorer, B. ospecifika faktorer, C. dold påverkan med långsiktig effekt. Detta ska hanteras av lekmän, handläggare samt professionella. Detta ska hanteras av de som tar fram allmänna regelverk (t ex MB) och specifika föreskrifter, råd och rekommendationer. Vidare ska hänsyn tas till *försiktighetsprincipen*. Miljöbalkens försiktighetsprincip innebär att redan *riskan* för negativ påverkan på människors hälsa gör att fastighetsägaren är skyldig att vidta åtgärder för att förhindra skada eller olägenhet för människors hälsa (2 kap. 3§). (NE: "Försiktighetsprincipen är en modell för offentligt beslutsfattande i situationer då en potentiell miljö- eller hälsorisk anses påvisad men då tillgänglig vetenskaplig kunskap är otillräcklig för en säker slutsats angående riskens existens eller storleksordning." Grundtanken är att kunskapsbristen inte får användas som skäl för att uppskjuta eller underlåta kostnadseffektiva skyddsåtgärder.)

	Lekmän	Handläggare	Professionell
Specifik		?	
Ospecifik		?	
Sen effekt		?	

I en bild enligt figuren ovan kan man fylla i olika saker, t ex vad regelverk täcker och riktar sig mot. I exemplet, som anges här, tas upp vad man kan förvänta sig vid bedömning av olika problemsituationer. En lekman kan möjligen uppleva, reagera och förstå situationer med specifika problem, t ex hög fuktighet/kondens eller irriterande lukt medan en professionell på området förväntas bemästra hela skalan rörande inomhusmiljön. Frågan är vilka förväntningar/krav man ska ha när det gäller handläggare av olika slag, t ex kommunala handläggare för tillsyn när det gäller inomhusmiljöns effekter på hälsa och olägenhet. Skall de kunna bedöma situationer och risker vid lågintensiv exponering för kemiska ämnen med sena effekter, t ex cancer eller hormon-störande ämnen? Förväntas de göra det? De ska ju genom rådgivning och information skapa förutsättningar för att MB's ändamål ska kunna tillgodoses (26 kap. 1§). (Ändamålet står i 1 kap. 1 §.)

Naturvårdsverket skriver i "Uppföljning av kommuners och länsstyrelser tillsyn enligt miljöbalken" (NV-02817-18, april 2018) bl a följande: "Vilken kompetens som krävs för att arbeta med miljöbalkstillsyn är dock inte specificerat. Karriärvägarna för yrkesverksamma inom tillsynen är dessutom otydliga, och det finns inte beskrivet vilken kompetens som behövs för att kunna utvecklas inom yrket." (p. 12) Vidare kan man läsa att "de flesta kommuner rapporterar att de har mellan 50 och 100 procent av det resursbehov som uttrycks i behovsutredningen." (p. 12) Antal kommuner som genomfört planerad, återkommande tillsyn angående bostäder är endast 46%. (p. 27). Miljö- och hälsoskyddsinspektörer tycks vara en målgrupp som kan behöva allt stöd de kan få.

I samma rapport kan man läsa följande uppseendeväckande kommentar: "14 länsstyrelser uppger att man har begränsad eller ingen tillgång till resurser med kunskap och erfarenhet inom hälsoskydd." (p. 29) Må detta höja ögonbrynen på medlemmarna inom SWESIAQ? Länsstyrelserna har i uppgift att följa upp och utvärdera kommunernas operativa tillsyn och vid behov vägleda där behov finns.

Att marknadsföra SWESIAQ-modellen och se till att den kommer till praktisk användning tycks inte vara helt bekymmersfritt av vad som ovan framförts. (Det blir 0 träffar för "SWESIAQ" på naturvardsverket.se, 4 träffar på folkhalsomyndigheten.se)

Efterfrågan skapas genom kunskap och drivkrafter. Det borde vara ett samhällsintresse att skapa incitament för de inledningsvis nämnda aktörerna i de fall de inte redan har den kunskap och de drivkrafter som krävs. SWESIAQ med sin kombination av kunskap och praktisk erfarenhet kan utgöra en plattform för relevanta insatser. Det ligger (ur flera olika aspekter) i medlemmarnas intresse att vårda och stödja denna unika, gemensamma plattform. Det är väl använd tid.

5. Avslutande kommentarer

Jag som skrivit detta har ägnat fyra decennier åt innemiljöutredningar på arbetsplatser och har inom det området följt resan (utvecklingen) från låg nivå avseende kunskap och erfarenhet till idag acceptabel nivå på detsamma. Nu har jag råkat intressera mig för bostadsmiljön och upptäcker då att här finns också en resa att göra. Att 290 kommuner med vanligtvis ansträngd ekonomi skulle satsa på fullkompetens vad avser det praktiska hälsoskyddsarbetet rörande bostäder är en illusion. Därför är SWESIAQ's arbete så värdefullt och värt att satsa på. De som innehar befattningar som miljö- och hälsoskyddsinspektörer behöver allt stöd de kan få. Ett lika stort problem är individers och fastighetsägares möjligheter att kunna agera på ett adekvat sätt visavi krav och problem. I teorin är detta en fråga för samhället och dess institutioner, men som verkligheten ser ut så finns här en uppgift som

SWESIAQ skulle kunna engagera sig i. Om man tycker så och om man orkar. För de professionella inomhusmiljöutredarna finns här en stor marknad om man lyckas skaka liv i den. Och hålla de oseriösa (och de som tror att de kan men som faktiskt inte kan) utanför.

Det saknas en (fristående) text så utformad att den kan förstås och användas av de individer som bor i och upplever problem i bostaden.

- Vilka problem och frågeställningar kan bli aktuella?
- Vilka rättigheter har jag?
- Vart vänder jag mig för att få råd och kunskap?
- Hur vet jag att den jag vänder mig till har den kompetens som krävs för min frågeställning?

Det saknas en (fristående) text så utformad att den kan förstås och användas av de fastighetsägare som har att hantera problemen.

- Vilka problem och frågeställningar kan bli aktuella?
- Vilka skyldigheter har jag som fastighetsägare?
- Vart vänder jag mig som fastighetsägare för att få råd och hjälp?
- Hur vet jag att den jag vänder mig till har den kompetens och resurser som krävs för min frågeställning?

Legitima frågor som kanske inte är helt lätt att svara på. Dock krävs förmodligen dessa texter för att få såväl de utsatta individerna som de ansvariga fastighetsägarna med på banan.

Hur man ska kunna få miljö- och hälsoskyddstillsynens personal att komma i nivå med de professionella utredarna, vars arbetsinsatser man är satt att bedöma, är en betydligt svårare uppgift. SOU 2017:63 har tagit upp den frågan. Bland annat föreslår man att SNV tar fram en plan för fort- och vidareutbildning för personer som arbetar med miljötillsyn (p. 248). I dag saknas helt krav på vilken kompetens tillsynsmyndigheten ska ha tillgång till för att kunna utföra myndighetsuppdraget effektivt (p. 245). Den personal, som utför tillsyn ska ha relevant utbildning och erfarenhet för de uppgifter som ska utföras (p. 244). Nog kan SWESIAQ göra en insats här.

Låt oss återgå till den inledande figuren:

I Nyhetsbrev nr 49 tar Sarka Langer, IVL, upp kunskapsområdet *atmosfärskemi inomhus* och Ingrid Liljelind, Umeå univ., kunskapsområdet *individfaktorer och inomhusmiljö*. Det senare området återkommer i nr 50 med Anna-Sara Claeson, Umeå univ. Tvivelsutan må man betrakta bostäder, människor och inomhusmiljö som "ett dynamiskt, komplext system" som kan kräva ett "holistiskt perspektiv" och därmed krav på både kunskap, kompetens och resurser i övrigt för såväl bedömning som eventuella åtgärder, såväl förebyggande som

sanerande. **Detta ställer höga krav på tillsynsmyndighetens personal. Hur höga återstår både att konkretisera och förverkliga.** I dessa insatser bör såväl akademi som praktik mötas. SWESIAQ kan här se en uppgift.

Folkhälsomyndigheten har nyligen (september 2018) kommit med en kunskapssammansättning *Kemikalier i inomhusmiljön – en litteraturgenomgång*. Här kan man bl a läsa följande: "Folkhälsomyndigheten ansvarar för tillsynsvägledning enligt miljöbalken när det gäller inomhusmiljön i bostäder och allmänna lokaler. Ansvaret gäller i första hand sådana exponeringar som är kopplade till byggnaden, dess inredning och utrustning samt underhållet och skötseln av detta. Kemikalier emitterade från byggnads- och inredningsmaterial uppmärksammas allt mer som en möjlig hälsorisk men **myndigheten har idag ingen specifik vägledning för området**. För myndigheten är det angeläget att sammanfatta aktuell kunskap på området, för att kunna bedöma behov av och möjligheterna till att ta fram ytterligare vägledning." (p. 10) "Kunskap om förekomsten av kemikalier i inomhusmiljön och hälsoeffekter av detta är ett område där behovet och efterfrågan om kunskap har blivit allt större." (p. 10)

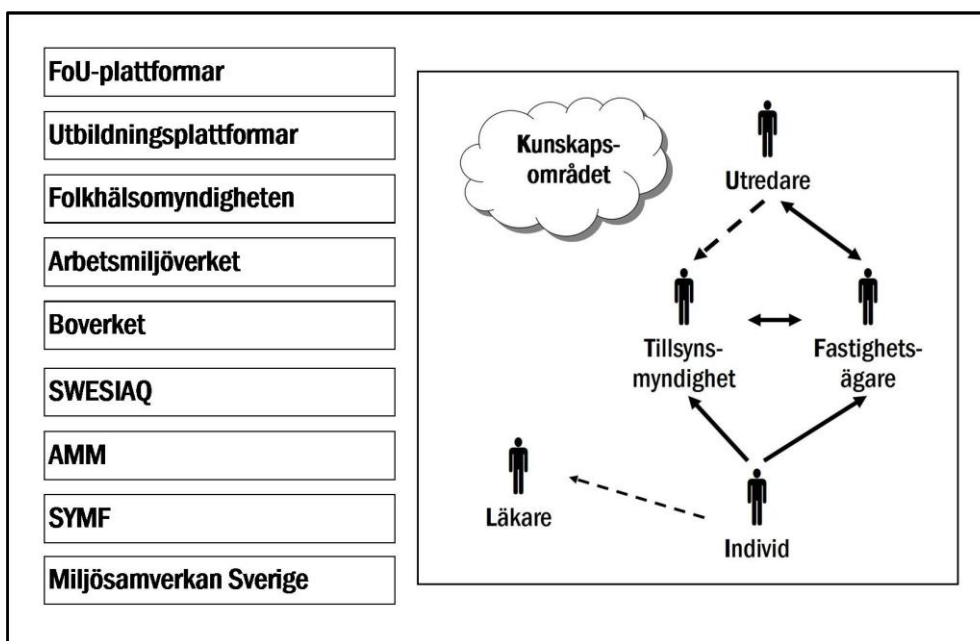
I Nyhetsbrevet nr 61 får vi reda på att *Boverket* startar en ny enhet: Hälsa och Bygg. Syftet är att förstärka arbetet för att **nya och befintliga** byggnader ska vara säkra och ha en god **inomhusmiljö**. " ... bedömer regeringen att det finns skäl att förbättra förutsättningarna för att framtagna kunskap på området kommer berörda parter till del." Regeringsuppdraget innebär att Boverket ska samla in, kvalitetssäkra och sprida information om byggnaders inomhusmiljö. *Syftet är att öka medvetenheten om vilka brister i byggnaders inomhusmiljö som kan uppstå, vanliga orsaker till bristerna och hur de kan undvikas eller åtgärdas.*

På *Arbetsmiljöverkets* hemsida finner man dokumentet (odaterat) "Stöd för utformning av en handlingsplan vid byggnadsrelaterade hälsobesvär", riktad till arbetsgivare och fastighetsägare. Här kan man läsa bl a följande; "En handlingsplan som är utformad utifrån ett helhetsperspektiv leder till ett systematiskt och effektivt arbete för att komma till rätta med byggnadsrelaterade hälsobesvär. Arbetsmiljöverket har tagit fram detta stöd för hur en handlingsplan kan utformas." "SWESIAQ-modellen kan också ge värdefull information." Min personliga uppfattning är nog att AV:s handlingsplan mera kan ses som en komplettering till SWESIAQ-modellen, inte tvärtom.

AMM-enheterna har ofta bra informationsmaterial. "Hälsobesvär av inomhusmiljön" från Centrum för arbets- och miljömedicin, Stockholm, är ett bra exempel på detta. Här har man bl a tagit till sig SWESIAQ-modellen.

Det finns alltså mycket kunskapsmaterial redan i dag som kommunernas miljö- och hälso-skyddsinspektörer har att ta till sig. De ska ju kunna leva upp till kraven i 1 kap. 1§ och 9 kap. 3§ i MB. Frågan är i vilken utsträckning de har förutsättningarna att göra det.

Det finns alltså flera aktör förutom SWESIAQ utanför kärnan i systemet:

Först kan vi konstatera att det finns klara överlappningar rörande kunskap, kompetens och utredningsmöjligheter för inomhusmiljöfrågor mellan bostadsmiljö och arbetsmiljö. Förutom olika plattformar för FoU och utbildningar kommer därför såväl Folkhälsomyndigheten och Boverket som Arbetsmiljöverket in i bilden. Båda står bakom regelverk och stöd. Professioner finns förutom inom SWESIAQ även inom Arbets- och miljömedicin (AMM) och Svensk Yrkes- och Miljöhygienisk Förening (SYMF). Miljösamverkan Sverige är en utmärkt plattform för att sprida information.

När det gäller rådet om utredning av ventilationssystem så bör avsnittet om självdragsventilation uppdateras. Man konstaterar här att "sjelvdragsventilation tvärt emot vad många tror är den mest komplicerade ventilationstypen" men agerar därefter inte i nivå med detta konstaterande. Här behövs snarare mer kunskap och mer insatser än vid system som är teknikstyrda.

MB har en skälighetsprincip som säger att "mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet får inte tillgripas" (26 kap. 9§). När tillsynsmyndigheten saknar kompetens och vilja är det här en bekväm paragraf att ta till för att dölja sina tillkortakommanden. Detta är ett av skälen till att SWESIAQ med professionella medlemmar bör mera ingående utveckla självdragsproblematiken i sina råd. Faraguna, Ekberg och Nevenius är exempel på personer som gjort fakta tillgängliga på Internet och som visar att detta är möjligt. Det är hög tid att få bort uppfattningen att "sotaren kan bäst" när det gäller ventilation i samband med inomhusmiljöutredningar i hus med självdragsventilation.

Ett annat problem är OVK som intäkt för godkänd självdragsventilation. Att det skulle vara godkännande också med avseende på kraven i MB kan uppfattas av mindre insatta fastighetsägare. Hur man får genomslag för denna skillnad hos fastighetsägare kan tyckas inte vara SWESIAQ's sak, men som organisation för professionella utgör man ändå en trovärdig plattform för agerande, t ex gentemot ansvariga myndigheter. Om inte annat bör man än tydligare än nu i sina råd framhålla skillnaden. Tänk på att målgruppen fastighetsägare inte alltid förstår eller vill förstå skillnaden och att de som utför OVK inte är några att luta sig mot i det här fallet. Debattinlägget av Jon Hall i *Nyhetsbrev nr 59* borde ha följts av en rad inlägg inklusive en kommentar från SWESIAQ's styrelse. Det borde ha

uppmärksammats. Hall förefaller vara en seriös yrkesman som pekar på ett omfattande och angeläget problem och som har åsikter om lösningar.

Jag uppfattar SWESIAQ som en stabil organisation som står på fast grund baserad på en kombination av vetenskap och praktisk erfarenhet. Dock lever vi i en tid då yrkesverksamma personer tycks ha allt mindre med tid (och kanske även intresse) av ideellt arbete för gemensam utveckling. Jag har sett flera yrkesorganisationer tyna bort och förfläckas, det är kanske tidens utveckling, men min erfarenhet är att alla tjänar på starka intresseorganisationer. SWESIAQ är en ur flera aspekter mycket viktig organisation och plattform som förtjänar allt stöd den kan få. Därför har jag tagit mig tid att skriva ned denna text. P.S. Glöm inte Jon Halls inlägg.

Mats Johansson, tekn. lic.
Oktober 2018